

מרא דאתרא הרבנות הקהילתית בתמורות הזמן פרופ' מוטי זלקין

שיעור 1: בדרך אל הרבנות

הרב רמי רחמים ברכיהו

תפקידו של רב מימות משה ועד היום היה להיות מנהיג רוחני של צאן עדתו. חלק נכבד מתפקידו הוא להודיע את חוקי האלהים ואת תורותיו.

צוואת הרב יעקב מליסא, פולין מאה 18

"מאד תרחיקו עצמכם לבלתי קבל עליכם התמנות הרבנות. כי אם הראשונים שהיה לבבם פתוח כפתחו של אולם אמרו עליהם "ברעות נפשאי לקטלא אזיל", אנן יתמי דיתמי, מה נענה בתרייהו".

ר' חיים מוולוז'ין, פירוש "רוח חיים" למסכת אבות, ליטא, ראשית מאה 19

"אהב את המלאכה ושנא את הרבנות". ואמר ושנא את הרבנות כי ברבנות ושררה נהפוך הוא אף כי אי אפשר לעולם בלא רבנים ופרנסים ולפעמים מוכרח לאדם להיות רב אך יהיה זאת לו אך מצד ההכרח אבל ברצונו ישנא את הרבנות להתפרנס מזה ויאהב יותר המלאכה. וע"ד צחות יתפרש אהוב את המלאכה נמשך אל הרבנות והיינו מלאכת הרבנות יאהב והוא הלימוד והבקיאות בהוראה. ולשנא את הרבנות והתרברבות בעצם. ובעוונותינו הרבים עתה הדבר להיפך. אוהבים את הרבנות ושונאים מלאכתה לדעת להורות בדת ודין בבקיאות ועיון. ואמנם ההוראות דבר יקר הוא ומי יורה דעה ומי ידון אם לא השרידים אשר ה' קורא. אבל הרב יאהב רק את מלאכת ההוראה היינו הלימוד כי מלאכת מצוה היא אבל הרבנות אף שיהיה רב ישנאנה.

הרב יהודה ליב גרויברט, פולין 1930

איש ישר! אל תקרב הלום. אל תתן לרבנות חילך. ברח לך מזה. היה לבעל מלאכה או לרוכל, אם מעט ואם הרבה תאכל, יגיע כפיך במנוחה. אל תדאג דאגת רבים. אל תהי חבור עצבים. היה מובלע בין אנשים, רואה ואינו נראה. את ה' תירא ולא תשנא את הבריות.

הרב זאב וולף אברר, ליטא, סוף מאה 19

הלכתי ארוכות וקצרות בגן עדן אלקים... אך לא לעולם חסן ואדם ביקר בל ילון, כי מצוקי הזמן ופגעי התבל פגעו בי ויטלטלוני טלטלת גבר, ואז הוכרחתי למרות חפצי לעזוב את הישיבה מחמל נפשי וחמדת לבבי אשר ברב עמל ותלאה טפחתי ורביתי והעמדתיה על בסיס נכון ולקבל עלי משרת רבנות בעיר המרכולת הצעירה, היא עיר מאזייק אשר אנשיה אם כי המה מעט בכמות אך רב באיכות... אפס מסבת טרדותיהם בעסקיהם הרבים ובמסחרם הפרוץ מאד אין עתותיהם בידם להתענג ולשעשע את נפשם בכל עת תמיד בחכמת התלמוד כפי אוות נפשי, ועל כן לא מצאתי פה מקום להוציא רעיונותי בחידושי תורה החוצה כפי מאוויי לבבי.

יצחק רבקה, ליטא 1889

רוב הנערים אשר אך תורתם אומנותם, הם בני עניים החיים על חשבון אחרים, ומאשר כי לא יראו נחת בחייהם ולא ייטיבו לבם בימי בחורותיהם, יהגו בתורתם יומם ולילה, ידחקו את הקץ להשיג להם "סמיכת הרבנות", למען ילקחו אחר כבוד להאיש החפץ להשיא בתו לתלמיד חכם, ועל פי רוב יפלו בעלי תורה אלה לחבל רק לבני הכפרים ולאנשים שאינם מהוגנים, הרודפים אך אחר הכבוד, אחרי היכולת להתפאר לפני רעיהם הסנדלרים והחייטים כי השיגה ידם להשיא את בתם לרב.

יצחק ראזעט, "המליץ" 1892

בימי חרפו יתגלגל הנער גלגול מחילות במחילת הישיבות, פת במלח יאכל גם לא לשובע נפשו, על הארץ יישן וחי צער יחיה, ואחרי אשר ימצא לו גואל איש הפורש עליו סכת שלום ונתן לו את בתו לאשה, אם כי הררי אלף יבטיחוהו, אכן מיד אחרי הנישואין יאמר לו: לאו בעל דברים דידי אתה, אישה נתתי לך ומה עוד תבקש ממני? הטלית ומורה השעות הרי שלך לפניך, קח מקלך בידך והווי גולה למקום תורה, צלח ורכב עד אשר תצלח לרבנות, ואנכי זה החסד אשר אנכי נכון לעשות אתך: לפרנס את אשתך שנה או שנתיים עד כי תצלח לרבנות, אם כי אתה הוא המתחייב במזונותיה ככתוב מפורש על סדר 'הכתובה'. וחתן דנן מה יעשה? ייקח את מקלו בידו והלך ילך ובכה עדי בואו אל בית מקלט הפרושים או אל הישיבות הגדולות... עד אשר יסמכו הרבנים את ידיהם עליו והיה רב מוסמך.

הרב יעקב באריט, ליטא אמצע מאה 19

כשמוע יושבי הערים הקרובות והרחוקות את שמעו הטוב, ובהקשיבם רב קשב מגדלו ותפארתו, אבו לענווד עטרת הרבנות על ראשו, וישחרו אותו בכתביהם לקחת המשרה הזאת על

שכמו. אך הוא כפעם בפעם השתמט ויברח מהכבוד הזה, ומלתו היתה תמיד בלשונו לאמר כי ישעו וחפצו הוא להיות בעצמו שליט ברוחו, ולא יחפוץ כי ישלטו בו אחרים... ולא הביא את עצמו בעול הרבנות שנים רבות. אולם בשנת תרי"ח [1858] נאספה עליו עדת לומז'ה, ראשיה וגביריה קראו ולא דמו, העתירו עליו מכתביהם, הריצו אליו רץ לקראת רץ, עד כי חזקו עליו דבריהם, והוא למרות חפצו נאות להם לקחת המשרה על שכמו.

הרב יעקב באריט, ליטא אמצע מאה 19

"מיראי הוראה אנוכי, ומטעם זה ברחתי בימי נעורי מן הרבנות מלהשתמש בכתרה של תורה, ובחרתי לשלוח במסחר ידי. אך מחשבות אדם הבל כי לא שלח ה' ברכה במסחרי ובשנת תרכ"ב הפסדתי כמה אלפים רובל-כסף, והושבתי עד דכא, ונשארתי באין משען ומשענה עד כי ההכרח אלצני להתפרנס מן הרבנות".

שיעור 2: הכשרה וסמיכה

הרב אברהם זקהיים, ליטא 1904

"חינוך הרבנים בכלל הוא חומה פרוצה, לא תואר ולא הדר לו, ככל אשר יעשה בישראל... אצלנו בחינוך הרבנים, ראשי העם ומוריו, אין סדר ומשטר רק ערבוניא גדולה והפרוץ מרובה על העומד. בהשיבות, אשר מהן תצא תורה, אין סדר ואין שיטה ודרך מיוחד, כל איש לעברו ילך, ובפרט שהתלמיד לומד "זמן" אחד פה, וב"זמן" השני יעבור לשיבה אחרת, וכך הלאה, ובכלל אין משתדלים בהשיבות ללמד את התלמידים תורה ודרך ארץ, ולהתפתחות כחותיהם והשקפותיהם, והתלמידים נעזבים בנידון זה לעצמם, והם צריכים להתפתח ולהשתלם בענייני מוסר ודרך ארץ מעצמם, בלי מורה ומדריך, ומוכן כמה אי-טבעיות ונזק יש בזה. על הרבה מתלמידי הישיבות פועלת הסביבה שבה הם נמצאים, אלה מזה יתכווצו בד' אמות בית מדרשם, ולא ידעו מה הזמן החדש דורש מרבנים".

הרב אליהו לוין, ליטא 1900

"מצינו במצב הרבנות שיתנהג משרה זו בעיירות הגדולות והקטנות... כי בערים הגדולות יחולק משרה זו, להיות זה מורה בדיני איסור והיתר, וזה בטיב גיטין וקידושין, וזה ישיב בדיני ממונות לשואליו, וזה יטיף במילי דאגדה להורות לעם ה' הדרך אשר ילכו בה, וכל חכם מצויין בסוג ענייניו להשקות מי מעיינו לעדרי צאן קדשו בכל אשר ידרשו, ולפי מיעוט הסוגים יתרחבו הפרטים, זולת אם נמצא בהם גאון מצויין שיש לו יד ושם בכל הסוגים והפרטים. לא כן הרב היושב בערי מצער כי ישתרגו עליו כל הסוגים והפרטים שבהם לדון ולהורות בכל סוג ופרט, ולעת מצוא גם להטיף במילי דאגדה, וגם מילי דמתא עליה רמיא, לזאת לפי ריבוי הפרטים יתקטנו הסוגים, ובהיותי גם אני מהם אין לקוות לשמוע ממני גדולות ונצורות".

הרב שלמה לוריא [המהרש"ל], אמצע מאה 16

"הנראה בעיני, מאחר שלא נמצא עכשיו תלמיד חכם ממש... ואפילו אם נמצא אחד מני אלף, רב הפרוץ על העומד, שכולם רוצים להלך בדרך זו, כי בעוונותינו הרבים, הנסמכים מרובים והיודעים מועטים, ונזנחי דעת נתרבו. שאין אחד מכיר מקומו, ומיד כשהוא נסמך מתחיל להשתרר ולקבץ בחורים בהון עתק, כדרך השרים ששוכרים עבדים לרוץ לפניהם... וכן זקנים בעוונותינו הרבים, שאפילו סוגיא דשמעתא אינם מבינים לתכליתה, ואינם יורדים לעומקה של הלכה כלל, רק זקנים בשנים ובלא קניית חכמה, גם כן הם המשתררים על הציבור ועל הלומדים, ומחרימים ומתירים ומסמיכים לתלמידים שלא למדו לפניהם, רק מקבלים תשלומים וגמולים, ולהנאתן דורשים כל הימים. אוי לנו לאותה בושה שאנשי אמונה יודעי דעת נאבדו. ואפילו אם נמצא לפעמים חריף גדול ולמדן, מכל מקום מעשיו מקולקלים, ואינו דורש לשמה ולקיים המצווה, רק להאריך הפלפול ולגדל השם, ובדרך זה הולכים עכשיו כל התלמידים... ואני הגבר ראיתי כמה פעמים איך שנתמלא העיר הומיה בעוון זה ולעג הרבה היה מן ההמון שאומרים: בעבור זה לומדים הרבה כדי תשלומים וגמולים, שיקבלו ליטרא דדהבא? יש שאינם ראויים לליטרא של נחושת".

תקנות מדינת מעהרין [מוראביה], 1650

"סמיכות למורינו יהיה על פי שלשה רבנים ממדינה זו, ודווקא תופסי ישיבות שהם בקהילות גדולות... ועל כל פנים יהא הרב מדינה בתוך השלשה רבנים... ואפילו הרב מדינה אינו רשאי לסמוך למורינו לשום אדם כי אם בצירוף שני רבנים עמו. ואופן סמיכות למורינו יהיה כך: מי שידוע ומפורסם שתורתו אומנותו, והוא יושב אהל תמיד בתורת ה' חפצו, והוא תלמיד ותיק שלמד ספרי הטורים מן איזה רב ומורה, ומלא כריסו מתלמוד ופוסקים... ורשאים ג' הרבנים הנ"ל להכתירו בכתר מורינו אפילו שהוא רך בשנים, רק שיהיה חמש שנים אחר הנישואין שלו. אבל מי שאין התורה אומנותו ואינו יושב אהל תמיד, רק שהוא למדן ובעל תורה שלמד כבר, והוא איש נכבד ובעל מידות טובות, וכשהוא פונה מעסקיו הוא פונה אל דברי תורה וקובע עתים לתורה, רשאים ג' רבנים הנ"ל להסמיכו ולכתירו בכתר מורינו, רק שיהא חמש עשרה שנים אחר הנישואין ולא קודם".

הרב מנחם מנדל חיים לנדא, נובידבור 1903

"אברך מאן דהוא, או אפילו איזה בחור אשר למד בהלכות איסור והיתר, לא תואר ולא הדר לו בעירו, נוסע לאיזה רב שיבחר לו לבקשו כי יסמכהו בסמיכת חכמים, ויותר ממה שהמסמך עושה עם המוסמך המוסמך עושה עם המסמך, כי על ידי זה יתפרסם שמו כמסמך רבנים בישראל, ועל ידי איזה הלכות קטנות שעוסקין זה עם זה נותן לו סמיכה לדון ולהורות".

הרב בצלאל הכהן, וילנה מאה 19

"אין ביכולתי לראות בצערם של תלמידי חכמים אשר הרבה מהם ממיתים עצמם על דברי תורה וגולים למקום תורה, וביכולתם להורות הלכה למעשה, באין כל תקווה להתעשר או להשיג כבוד במטבעות זהב וכסף (מעדאליא) בעד חריצותם, כנהוג, ורק מבקשים ממני כתב תעודה פן ואולי ימצאו להם על ידי מקום לפרנסתם וה' יעזור להם בלחם צר ובמים לחץ ומדוע אגזול מהם גם תקווה זו. ומטעם זה אני נותן להרבה מחברים הסכמות לספריהם, וכתבי תעודה לנערים הלומדים בישיבות כי עושים חיל בלמודם... ואם שגיתי באחדים מהם - שאין תוכם בברם - הלא אדם אנכי ולא אל וה' הטוב יכפר לי".

הרב יחיאל מיכל אפשטיין [מחבר "תורה תמימה"], ליטא 1928

"אני מזכה בנקל בתעודות 'סמיכה' להנבחרים, כי הנחה זו תחזק את מוסדות התורה וקיומה של הדת. כי בזמן הזה, בעת אשר כל הפונים לידיעות חול, על שדה החכמות והמדעים, כמעט כולם ימצאו להם פריים מהן במדה מספקת ובכבוד - הנה רבנינו מוצינ' ודיינינו, אולי אחד מכמה עשרות ימצא די חיותו בהרחבה. ואם לא נחזק אנחנו את ידיהם ולא נאמץ את רוחם ולא נרומם את נפשם של החניכים... ועוד ניגע אותם בבחינות ונטרידם עד שיאבדו דרך - הלא בידינו נרחיק אנו אותם וגם את אלה העומדים עוד באמצע דרך החנוך הזה אשר על שדה ההוראה ואתם יחד את הצעירים הלומדים בישיבות וחוזים עתידות להם במעלות ההוראה. ולאט לאט תפוג תורה ועמה גם נושאי דגלה והמפקחים על שמירת נפשותינו ועל חיי רוחנו, המה רבנינו ואלופינו בדת, מנהיגינו ומכלכלינו ברוח".

אוקראינה 1883

"לכן רועי ישראל, הנני להציע לפניכם: הרבנים הגאונים, פארי הגולה, יסכימו ביניהם לבלי תת סמיכה ביחידות, רק כל הבא לפניהם לבקש כי יעידו שהוא בקי בהוראה, אם הרב דמתא יודע אותו וכל תהלוכותיו כבן עירם, או כי שהה אצלם ושמם תלמידי חכמים בעירם, ויתהו על קנקנו ויכירוהו לראוי להיות מורה הוראה בישראל, יתן לו הרב דמתא תעודה בכתב ובחותמו. אך בזאת לא יוכל עוד לבא אל הקדש ולכהן פאר באיזה קהילה בישראל, עד אשר יעמוד למבחן לכל הפחות עוד לפני שניים מהרבנים המפורסמים, ועליהם חובה מוטלת לבלי להתנהג כמשפט הרבנים לפנים... להשען על אחרים, רק יבדקו אותו בשבע בדיקות בידיעותיו התלמודיות וגם בתכונות נפשו".

שיעור 3: תהליך הבחירה

כיצד בוחרים רב?

הרב מנחם מנדל קרוכמל, ניקולשבורג [מוראביה] 1650

"נשאלתי מקהל שמנהגם מעולם לעשות כל הסכמת הקהל בקבלות הרב והחזן והשמש על פי הסכמת כל פורעי המס. וכן ברירת ראשי וטובי הקהל וגבאים ודיינים ושמשים. על פי האנשים בוררים העולים מתוך הגורל מכל פורעי המס. ועתה רוצים מקצת נכבדי העיר לעשות מנהג חדש, בכל עניני צרכי ציבור לא יהיה מהיום והלאה על ידי כל פורעי המס, קטן וגדול, כאשר היה עד עתה, אלא על ידי אותן שיש להן מעלה שנותנים מס הרבה, או שיש להם מעלה בתורה".

קהילת סמיאטיץ, פולין 1659

"תקנו האלופים דק"ק סעמייטיטש ויאספו כ"א אנשים ויפקחו בקבלת רב... גם רשות להושיב בית-דין כשר איך אופן קבלת הרב מעיקרא, בכנופיא או ביחידות".

קהילת פוזנן, פולין 1778

האלופים הכשרים שקדו בתקנות הקהלה על דבר המחלוקת קטט ומריבה שנתכלה אלפי אלפים הרבה בסלעים המחלוקות על ידי קבלת הרב הגאון שנתקבל בקהלתנו... עבדי האלופים הכשרים תקנתא מדרבנן כשיקובל אי"ה רב אב"ד בקהילתנו, אף שעל פי ההנהגה מקדם נבחרו י"א אנשים למינוי ל"ב אנשים לקבלת הרב... חוץ אותן ל"ב אנשים שיובחרו מחויבים אותן בעלי-סכומות שנותנים ארבע מאות זהובים לשנה לקופת הקהל לישב בישיבה אחת עם ל"ב אנשים בשעת קבלה... כולם יהיו באסיפה לקבלת הרב.

ירושת הרבנות

הרב משה שיק, הונגריה מאה 19

"ומה שבקשת ממני לחוות דעתי אם יש להבן של הרב דמתא ז"ל קדימה לקבלו לרב דמתא וכבר ראית דברי מרן הגאון בעל 'חתם סופר' דהחזיק בדעת האומרים דבכתר תורה אין שייך בו ירושה... ובזמן הזה שלא נודע מנהג קבוע בזה שוב חוזר הדין לדין תורה ובנו קודם... נהי דצריך רצון הציבור והעמדתם והסכמתם, ואם אין רוצים בו אי אפשר שיעמוד בעל כרחם... אמנם אפילו לדעת הפוסקים שאין כתר תורה בירושה נראה דהיינו דווקא בדאיכא דעדיף מיניה, רק שאינם רוצים בו מחמת מעלות אחרות בנוי ובכח ובדיבור פה, וכיוצא בזה לא מצי למדחי דמהיכא תיתי יגרע ממנויים אחרים... ומצוה להקדים המופלג יותר".

פוזנן [פולין], 1859

"לכבוד אדונינו מורינו ורבינו הרב הגאון הגדול המפורסם לשם ותהלה, זית רענן, בנן של קדושים... מו"ה שלמה [איגר]... הרבנים המופלגים היושבים על מדין, ואלופי רוזנים ונגידים עיני העדה... נתאספו יחד לבחור להם רועה נאמן... ויסכימו בלבב שלם כי... הרב הגאון המפורסם מו"ה שלמה איגר נ"י, בנו של הרב הגאון מו"ה עקיבא איגר זצלה"ה... ימלא מקום אביו הגאון נ"ע זי"ע לשבת על כבודו... ואותו נבחר להיות לנו לרב ולמורה... נחלה נא פני כבוד גאונו להתרצות לנו".

סקוריאני [בסרביה], 1896

"ביום כ"ג באייר קראה עדתנו מספד כי גווע וימת הרה"ג ר' יחיאל פלאם אשר שימש בכהונתו אחרי מות אביו ז"ל תשע שנים. הרב השאיר אחריו אשה ושני בנים קטנים ושני חתנים אשר הם ראויים למלא את מקומו. אנשי העדה, לפני הלווית המת, חתמו ידם בכתב כי שני חתני הרב ימלאו את מקום חותנם המת והספיקו מחיר להאלמנה ויתומיה".

טלחאן [רוסיה הלבנה], 1914

"נפטר רבנו האהוב מוהר"ר ישעיהו אליעזר אילאוויצקי... ששימש ברבנות בעיר הזאת שלוש שנים ושמונה שנה. בני העיר, בראותם כי נשארו אחריו לאנחות אלמנות ויתומותיו בלי שום משען להם, החליטו לבלתי לקבל עליהם שום רב כי אם לחפש אחר איזה בחור המוסמך להוראה ועטרת הרבנות הולמתו, שישא את בת הרב זצ"ל ועמה גם את הרבנות, כנהוג כבר בערי ישראל".

הרב יהודה מרגליות, פולין סוף מאה 18

"הראשים ושליטים בעיר בעבור גאוותם רע בעיניהם למנות עליהם איזה צדיק נכבד ומפורסם, לפי שיצטרכו להכנע לפניו... אבל חפצים לקחת רב ומגיד שיהיה הוא נכנע לפניהם ושלא יהיה בידו שום תוקף, אבל יהיה הכל מסור בידם, וכשירצה הרב לתקן איזה דבר מצווה בעיר יהיה הכל בשאלת פיהם ויצטרך לדבר אליהם רכות ולהחניף להם שיסכימו עמו".

סטאלבצי [רוסיה הלבנה] 1886

"בצאת הראב"ד מעירנו זה לא כביר, מהרו מנהלי עדתנו לשית עצות בנפשם את מי יבחרו להם לרב. המיוחסים אמרו לבחור בגאון אשר שמו נודע לתהילה, יען כי מעולם ישבו פה גאונים כסאות למשפט... והמיוחסים לפני העדה כתבו וחתמו כתב רבנות וישלחו אל הרה"ג הגדול החונה בק"ק מאריאמפול [הרב יהונתן אליאשברג], והוא נאות לבוא לשכון כבוד בעירנו".

בחירת רב בקהילות גדולות:

מינסק [רוסיה הלבנה] 1862

- "יום צרה ויגון יום הזה לנו תושבי עיר מינסק כי נלקח מאתנו נזר ראשנו פאר מחמדינו הגאון החריף הבקי המפורסם מו"ה משה שמואל ראב"ד דפה".
- "קהל היהודים דפה נמנו וגמרו לקרוא את הרב הגאון הגדול כמו' יוסף [פיימר] מסלוצק להיות לאב"ד ור"מ לעירנו, ובעוד ימים ישחרוהו במכתב גלוי לקבל עליו המשרה הזאת".
- "ראה ראיתי בעלי 'הכרמל' כי הרב הגאון מו' יוסף שיחי' נבחר מעדת מינסק להיות שם לאב"ד, ולכן הנני להודיע בקהל, כי הרב הגאון הזה יושב בקרב עירנו זה ארבעה ושלשים שנה, ואנחנו ידענו להוקיר את מעלת כבודו הרם, ואת כתב המינוי אשר שלחה עדת מינסק לפה, הושב לידם מיד... גדול כבוד רבינו מאד בעינינו, נחזיק בו ונתמוך את ידינו למען יוסיף לשכון כבוד בתוכנו".

שיעור 4: בחירת רב בקהילות בינוניות וקטנות

סימפרופול [אוקראינה] 1876

אנחנו קהל עדת ישראל מעיר סימפערפיל... מבקשים היום איש רב תבונה ביראת ה', איש אשר חכמה דעה בינה גם אמונה חוברו בו יחדיו, איש טוב ומיטיב אוהב שלום ודובר שלום ומעורב בדעת לדרוש לעדתנו לעת מצוא בדברי אגדה ומדרש, וגם הדרת שיבה זרקה בו, מבין ארבעים שנה ומעלה... ונכתר בכתר הסמיכות מגאוני זמננו הידועים לנו לשם ואשר סמכו ידיהם עליו כי מצאוהו נכון ומוכשר לשרת בקדש. גם ליודע דעת להשיב לשואליו דבר בחוקי שלום המלכות בהזדמן לפעמים להתייצב לפני גדולים במענה לשונו לתפארת. ואחרי הדרישה והחקירה כי המעלות הנזכרות נצמדו בו לאהבה אז ימצא עונג ונחת להשיבו על כסא הרבנות בראש עדתנו ועטרהו בעטרתה ומשכורתו תהיה שלמה מאתנו... כל רב ומ"ץ החפץ במשרה הזאת ישלח לנו העתקות הסכמותיו ממי נסמך ולהודיענו דברים השייכים לפרטים דמי השכירות שנה בשנה ואז נקדמנו פניו במכתב תעודה נכונה.

ליטא אמצע מאה 19

מי לא ראה בשמחת ה' פרושים' בשמעם דבר מות אחד הרבנים... הפרושים זזים ממקומם, ורבה התכונה. השדרות הכפופות מתעוררות, ה'מוסמכים' יחלו להתלחש, ה'קפלושים' להתגהץ, ה'קפוטות' של שבת להתנקות, הפאות להסתלסל, שקי המסע להתמלאות, הרגלים להתמודד וינועו וינודו וירוצו ויסעו ויערימו איש על אחיו, ויקדימו איש את אחיו, ויפרשו ידיהם לשחות ולאחוז והחזיקו שבעה פרושים בכנף אצטלא דרבנן בכח ובמרמה... ויסעו מארבע כנפות הארץ ויחנו בקאוונא, ויסעו מקאוונא ויחנו בפרען, ויסעו מפרען ויחנו בבלבירישאק ויסעו מבלבירישאק ויחנו בסלאבאדא, כך היא דרכם של הרבנים הנודדים בימים אלה... וינועו לארבע כנפות הארץ ולכל המקומות שאין מכירים אותם.

הרב פנחס לינטופ, ליטא 1890

"בצוק הזמן נתרבו מורים ויודעי הלכות איסור והיתר על אחת שבע מאשר היה, עד כי היו הרבנים לחגא בעירות הקטנות אשר על כל עיר מצער שפנתה יחזרו עליה מוסמכים למאות, והחזיקו בכל עיר שבעה מורים".

הרב אליהו מאיר פייבלזון, ליטא 1903

"בשעה שעומדת על הפרק שאלת הרבנות באיזו עיר באים בשער עשרות עשרות רבנים והרבה באים בבת אחת זה דורש אחר מעריב וזה לפנות בקר... ובעל האכסניא של הרב המתאכסן בביתו הוא ובני משפחתו ובאי ביתו המתרועעים ביותר עם הרב האכסנאי יצדדו לטובתו ויתר בעלי האכסניות והנלווים עליהם יטו אחר אורחיהם".

רוסיה הלבנה 1897

"סרסורים או שדכנים נוסעים מעיר לעיר ומרבים מחלוקות בישראל. השדכנים האלה הם על פי רוב אנשים בעלי כרס ובעלי צורה, מופלגים ששכחו תלמודם, עשירים שירדו מנכסיהם והם העומדים בין הרב ובין העדה. די רק להודיע במכתב-עת כי בעיר פלונית מת הרב, ויבואו ויחננו כארבה לרוב וכל אחד יביא מליצות ומכתבי תהילה להרב שלו, וישחיר כשולי קדרה את הרב השני האומר גם הוא על ידי שדכן שני לזכות בהעיר".

הרב משולם ראטה, רומניה 1921

"לכבוד מו"ר, הרב הגאון הגדול... מאיר אריק שליט"א אבד"ק בוטשאטץ... נסעתי שמה [צ'רנוביץ'] ודרשתי שם פעמים אחדות בפלפול ואגדה ומצאתי חן בעיני כל העדה... אך לדאבון נפשי התקוממו נגדי שני רבנים צעירים... נודע לי כי ראשי הקהל דטשערנאוויץ דרשו במכתבם בעצת הד"ג שליט"א בעניין זה... אי לזאת נפשי בשאלתי ועתירתי שטוחה לפני הד"ג כי יאבה נא בתשובתו לראשי הקהל לדבר טובות עלי ולהמליץ בעדי בדברים חמים ונמרצים יוצאים מקירות לב אוהב ונאמן באופן אשר יכנסו אל הלב ויפעלו פעולה כבירה. ואף אם ידמה בעיניו כי הפריז על המדה בהפלגת שבחי מה שאין בן, לא הפסיד כלום".

הרב אליהו דוד רבינוביץ'-תאומים, ליטא מאה 19

"אז ראה חתני [הרב א"י קוק] לקבל רבנות איזה עיר שתזדמן לו... לזאת שלח איש עתי לעיר זיימל שהיתה פנויה מרב. האיש הזה האיץ בנו ליסע יחד במוקדם... כחצות היום באנו לשם, סרנו לבית העשיר ר' אלי' חיות, כעצת היודעים בזה... למחרתו דרש בבית המדרש חתני הרב נ"י דרוש נחמד ונשא מאד חן בעיניהם, ונתרצו על פי הבטחתי שהוא ראוי להוראה וגם הראיתי להם סמיכתו... ואמרתי להם שיהיו בטוחים שבעוד איזה שנים יתימרו בכבודו, ותיכף נתנו לו כתר רבנות".

רב ומורה הוראה זקן ושבע ימים כי יעלה לחצרות-יה השמימה, או להר ה' לחונן עפרות קדש, הנה בפנותו שכמו ללכת תבוא סופה לרגליו, עוקרת הרים ושוברת ארזים. רבנים ישנים וגם חדשים, עשירים בדעת וגם דלים ורשים, יראי ד' ובנים כחשים, צנועים או פרושים, מתונים במשפט או קלי דעת כנשים - כלם בערבוביא כנשרים חשים, אל העיר והמונה וירבו שאונה, בחרון אף וחמה במבוכה ומהומה, וירבו ריב ומדון בין עבד לאדון, וסכסכו משפחות במשפחות, ועיר שיש בה שמונה עשר מנינים לא היה שמתחלקת לשמונה עשר כתות כי אם לכתות מאה ושמונים; זה יצא לקנא קנאת ד' וכבוד התורה בראותו אשר חתנו הגיע להוראה ואינו מורה; זה לא יוכל לראות עמל בחיים, שיידחה עול ימים גמול משדיים אשר זכות אבותיו מסייעתו משמים, מפני איש בן פחותים היודע להכשיר ולהטריף לא במעשה שדים או נסים. פה נשקה האש ביעקב ויתלקח הריב בישראל.

קוברין [רוסיה הלבנה], 1879

"בהתאספנו יחד בדבר חילוקי הדעות שנעשו בעירנו בדבר בחירת רב ואב"ד לקהילתנו, מצאנו לנכון להודיע לכת"ר אשר מטעם הכמוס אתנו לא יוכל כת"ר להיות נבחר לרב ואב"ד בקהילתנו, וכאשר נמצאו אנשים שהולכים מבית לבית ומקבצים חתימות מאנשים פרטים על כתב למנות את כת"ר ולהושיבו על כסא הרבנות בלא אספה כללית, אשר הוא נגד תקנת קהילתנו והחוק והמשפט ויוכל להיות ריב ומדון בעדתנו, אשר יהיה לשמצה ולבוז חלילה לכבוד התורה וחלול שם שמים בפרהסיא, והיה מעוות לא יוכל לתקן. לזאת מבקשים אנחנו מכת"ר אשר כתב רבנות כזה לא יקבל בלתי עד שיהיה בדעה אחת וברצון הטוב מכלל עירנו כתקנת קהילתנו ועל פי חוק ומשפט כדין וכדין תורה, ואז שלום יהיה לנו ולכל ישראל ולהשומע ינעם ועל זה באנו על החתום (ששים ותשעה איש)".

הרב נח ליב באס, ליטא 1903

"לא אדבר על אדות עיר פלונית אשר הושיבו בה כארבעים איש על ספסל הנאשמים בבית שופט השלום ואחר כך בבית הסוהר, טרם שעלה בידה להושיב רב על כסא רבנותה; וגם לא אספר על דבר עיר פלמונית אשר ביום תרועה העבר נהפך בה בית המדרש לשדה קטל ותרועת מלחמה, על דבר אשר ההמון לקח רב מבלי לשאול תחילה את פי נכבדי העיר, ומי יודע מה הייתה אחרית המלחמה הזאת לולא התערבות הפאליציא אשר רק מפניה יראו ושקטו; וכמו כן לא אדבר על דבר עיר אחת אשר בשמחת תורה העבר כאשר אנשי ה'צד' של הרב הובילו את רבם בחיר נפשם תחת החופה לבית המדרש כנהוג, התנפל עליהם ה'צד' שכנגד הרב ויקרעו בחמתם את החופה מעל ראש הרב והרבה מקלות נשברו על שכם שני הצדדים הנחמדים".

הרב יחיאל יעקב ויינברג, ליטא ראשית מאה 20

"כבר נשתרבב המנהג בתוך העיירות הקטנות 'להשליך' את הרבנים-הקאנדידטים המתחרים זה בזה לתוך 'קלפי', וכל העולה בגורל זוכה ברבנות... הדבר מובן שב'גורל' זוכה האיש 'המאושר' אשר הצלחתו וחריצותו עמדו לו להבין את ה'מצע' כדבעי, לפרוש רשת של קנוניות וקומבינציות שונות וכל מיני רקומנדציות גלויות וחשאיות אשר רק אנשים מחוסרי הכרת כבוד עצמם מסוגלים ומוכשרים להם".

אלתר דרויאנוב, ספר הבדיחה והחדוד

"רב בא לעיר על מנת לעלות שם על כסא הרבנות, שהיה פנוי אותה שעה. כדי להתחבב על ההמון היה מאריך בתפילה ומתנהג בחסידות מרובה, וכשנכנסו אצלו תלמידי חכמים שבעיר, כדי לשמוע חידושי תורה מפיו, פטרם בלא כלום. היה שם ליצן אחד ואמר: 'חכמים מופלגים היו הקדמונים, והם אמרו: "אם הרב דומה למלאך ה' צבאות - יבקשו תורה מפיו, משום שחוששים לו שמא עם הארץ הוא..."'.

שיעור 5: "בכסף ובשווה כסף"

ועד ארבע ארצות, סוף מאה 16

"שלא להשתדל שום רב להשיג משרת הרבנות על ידי הלוואה או מתנה, הן על ידי עצמו והן על ידי אחרים, ולא יחזיק ברבנות לא על ידי כסף וזהב ולא על ידי ממון מוקדם או מאוחר או על ידי עניינים אחרים קרובים ורחוקים המביאים הנאת ממון... ומקבלים עלינו בקשר חזק ואמיץ לצאת במערכה נגד המסרב לרדפו עד חרמה, לדחותו בשתי ידיים ולהבדילו מכל קהל הגולה ומכל קדושת ישראל כי יהיה מנודה משני עולמות. גם נפרסם קלונו ברבים".

הרב אברהם זקהיים, ליטא מאה 19

"כתר הרבנות נקנה עתה בכסף ובשווה כסף והרבה דברים מגונים אשר לאו כל אחד יכול לעשותם... לבסוף תקום עטרת הרבנות בראש מי שירבה להוציא הוצאות... ולשלם שכר טוב לתקיפי העיר והמון העם בעלי האגרוף... כיון שנטלה הרצועה והרבנות נקנית בהרבה דרכים מגונים והדבר תלוי ביד אחדים מתקיפי העיר למי למכור את עירם, בוודאי כל המרבה במאות ושתדלנות הוא משובח וידו על העליונה".

פולין 1908

"הרבנות נקנית בכסף, בשטר ובביאה. כיצד? כשרצון אברך להתמנות לרב או אפילו רב שרוצה להתמנות בעיר אחרת, מאסף כל הכסף שביכולתו לאסוף, הן משלו והן משל אביו וחותרו וממשפחתו, וממשכן כל מה שיוכל להשכין. לא הספיק - לווה בריבית על שטרות כל מה שיוכל ללוות, ובא הוא או בא כוחו למקום המשרה ומרבה מוהר ומתן להקהל וליחידים, לכל נשוא פנים ולכל עז פנים, ביודעים ובלא יודעים, עדי שהוא זוכה להתמנות. הרי בכסף ובשטר ובביאה".

ליטא, מאה 19

"עירנו עיר סעלץ אחזה מעשה אבותיה בידיה ומן ההיכל בנתה לה במה לזבוח לאלוה כסף וזהב. ונטעה אשרה בבית ה' בהעמידה דיין שבא בשביל כסף וזהב. עדת עיר סעלץ המציאה מחסה רוחני להכנסייה החומרית, אלף שקל כסף שקל אברך אחד בעד הרבנות של עיר סעלץ עת נמכרה בהכרזה. עיר מאלץ (בת שבעים בתים ועליה אחת על גבם) תתחר לעשות כמעשה סעלץ אחותה. אפס כי מכרה את הרבנות לצמיתות, היא נתנה את הכתר ההוא אך בעבוס, כי הרב שלה אך זה מעט עזב את שדי אמו... ולא עוד זכה לשית עליו עדי הרבנות בהחלט יען שלא הספיק לשלם כל הכסף שהבטיח לאנשי הקהילה. ומי יודע אם ניאותרו אנשי עדת עיר מאלץ להוחיל עד שיקבץ את כל הכסף לולא שאלוף הקהל, מחותרו של אבי הרב, השכיל פיהו להוכיח את העדה לבלי יעזבו מידם ציפור מעשה צעצועים כמוהו... כסחורה שנושאים ונותנים בה וכולים".

שדה לבן [אוקראינה] 1899

"איש צעיר לימים רב מוסמך בהתרת הוראה מהרה"ג בעירנו, שמו אליהו פעלדמאן, מבקש משרת רבנות באיזה קהלא קדישא, וגם בידו לשלם מחיר חזקה בערך השכירות הקצובה וההכנסה עד אלף ר"כ. הוא יצק מים על ידי הרה"ג בעירנו שנים לא מעטות ויודע לשחות בים התלמוד, עם שתי ארבות ידיו ובחדוד שכל בפלפולא חריפתא ובקיאות עצומה בש"ס וגם כן להורות על פיהם הלכה למעשה, הוא בעל מדות טובות ומצוינות הולך לתומך, יודע לכלכל דבריו בהגיון ישר ברשפי אש דת ואמונה במילי דשמיא ובמילי דארעא. העדה אשר תספח אליה את האיש היקר הזה יפיק רצון ממנה. הבעה"ח [הבא על החתום] מנחם יאריסלאוסקי משגיח תה"ת [תלמוד התורה] בעירנו שדה לבן".

"כנסת הגדולה", 1890

שְׁתוּ מַעֲתָקִים, אָכְלוּ מַשְׁמָנִים,
אֲזִזוּת-בֶּרֶךְ וְחֻכְבֹּנִים, תּוֹפְרֵי בֶגֶד וְרָצָעִים
גַּם כֶּסֶף בְּכִיס מְזוּמָנִים, לְאִישׁ אִישׁ מִכֶּם יִהְיוּ נִתְּנִים
אֶף עַל דְּגָלֵי יְהוּ חוֹנִים, וְעַל רֹאשֵׁי נָא הִבּוּ כֶּתֶר הֶרְבָּנִים.
אֶל תְּבִיטוּ עַל רַע הַפְּנִים, אִם צָעִיר רַךְ אִוּ בָּא בִּשְׁנִים
אִם כְּבוֹדִי יֶחֱד בְּיוֹן נְבוֹנִים, אִם אוֹכֵל הִתְיַצֵּב לִפְנֵי אֲדוֹנִים
אֶף נָא רַחֲמָנִים בְּנֵי רַחֲמָנִים, עַל רֹאשֵׁי נָא הִבּוּ כֶּתֶר הֶרְבָּנִים

"מודעה רבה"

**האדמו"ר אברהם בורנשטיין מסוכאצ'וב; האדמו"ר אברהם מרדכי אלטר מגור;
האדמו"ר ירחמיאל ישראל יצחק מאלכסנדר; 281 רבנים מכל רחבי פולין, 1907**

"היות כי בשנים האחרונות נעשו לדאבון לבבינו שערוריות בישראל בענין מינוי הרבנים לעריהם, אשר בקצת מקומות קונים את הרבנות בדמים מאת אנשי הקהלה בכלל, או בשוחד כסף לאנשים פרטים, או בשניהם יחד, עד שבעוונותינו הרבים פשתה המספחת בכמה וכמה עיירות שנהייתה להם לחק, שאינם מקבלים שום רב רק על ידי שוחד כסף ליחידים ולרבים. וכל כך נעשה להם להתיר עד שגם בוש לא יבושו לעבור בשאט נפש על דבר המפורש בשולחן ערוך... אבל מהיום והלאה אנחנו החתומים מטה מזהירים את כל אחינו בני ישראל, ובפרט יושבי ארץ פולין שלא יתמנה שום איש להשתמש ברבנות או להיות מורה-צדק ע"י בצע כסף, הן ע"י עצמו והן ע"י אחרים, ואפילו שיתנו קרוביו או אחרים מכיסם שלא על מנת להחזיר ולפרוע ממנו, הן לקופת הקהל אפילו לדבר מצוה היותר גדולה כגון בנין בית הכנסת ובית המדרש או מקווה טהרה, והן ליחידים הדירים באותה העיר, לא בתור מסייע ולא בתור סרסור... כי דעת לנבון נקל שהרב העובר ח"ו בשאט נפש על הברית והאלה הזאת מפקיר עצמו להיות מובדל מכל קהל הגולה ומכל קדושת ישראל ויהא מנודה ומוחרם משני עולמות בזה ובבא... שוב אין לסמוך עוד על הוראתו... ואם הכשיר מקווה טהרה אין להשגיח על הכשרו, ואין מועיל לזה שום התנצלות ושום תירוץ להיות עוד רב ומורה בישראל, לא בעיר הזאת ולא בעיר אחרת...

וכמו כן הוא חרם גם על מקבל הכסף ואין לנו להוסיף בזה דבר רק להזהיר ולהזהיר בכפלים אשר הכסף ביד המקבלו הן יחיד הן רבים כל שהוא למרות אזהרה הנ"ל פיגול הוא, כסף נמאס קראו למו ואינו רואה בו סימן ברכה לעולם, אדרבה בא זה ומטיל ארס של מארה בשאר נכסיו ומאבדם, כמה שנאמר 'ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא... הננו בבקשתנו ואזהרתנו מאת כל רבני המדינה, הן אותם שבאו על החתום והן יתר הרבנים שלא באו על החתום, אשר מעתה והלאה יעמדו לימין התקנה בכל תוקף ועוז. ואם ישמע מקרה לא טהור אשר באחת המקומות יצאו אנשים לעשות דבר נגד התקנה והגזירה הנ"ל, אז הרבנים הקרובים למקום ההוא מחויבים לכתוב ולהתרות באנשי העיר ההיא וגם ברב ההוא שישבו מדרכם הרעה הזאת. ועוד זאת הננו באזהרתנו אשר באם יולד שום שאלה וספק בענין זה לא יהיה דבר זה קטן וקל בעיניהם, ולא יורו בענין זה רק גדולי המדינה כמו שנהג בחרם דרגמ"ה ודעת לנבון נקל שהרבנים שלא חתמו על המודעה הלזו אין להם כח להורות בענין זה מאומה".

הרב אליהו מאיר פייבלזון, ליטא ראשית מאה 20

"המון רב של מתרברבים באים לכבוש את העיר עד רדתה, יש שאי אפשר לעיר להשוות בשום אופן בקבלת רב אחד, מאשר שמו מצור עליה. מה עושים באין ברירה? לוקחים בחזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדולים שני רבנים! וחזיון זה שהיה נורא לפני איזו שנים, איננו מבהיל כל כך עתה עד שכבר כמעט מנהג מקובל... בשעה שמובאים רבנים לדון בעיר ההרס, על דבר קבלת שני רבנים, אוחזים בפשרת רב פפא הידועה: הלכך נימרינהו לתרווייהו, אומרים קדיש דרבנן ונוסעים בשלווה לביתם ומתברכים בלבבם כי הגדילו לעשות הפיקו רצון משני הצדדים. והעיר? אש אוכלה תמיד לא תכבה!"

לטיטשוב, 1881

"זה כשנה מת הרב דעירנו ועל מקומו הוקמו ארבעה רבנים, ובגללם ריב ומדון בעדה, כי כל אחד יתפאר כי הוא גדול מחבריו בתורה. וגם קרה מקרה שרב אחד הכשיר את אשר הטריף השני... וכאשר הגידה לו האשה כי הרב השני הטריף את האוזה, אמר כי אם תתן לו נתח מן האוזה יורה הלכה למעשה ויאכלהו... כמעט נודע הדבר להרב המטריף הכריז ברבים כי הרב השני אכל בשר נבלה, ומני אז גבר הרוגז והמדנים בין שני הרבנים האלה, ומנהלי העדה עוד יוסיפו פחם לגחלים להגדיל מדורת הריב."

אלתר דרויאנוב, ספר הבדיחה והחדוד

"אורח בא לעיירה קטנה ומצא בה ארבעה רבנים. תמה ושאל לאחד מחשובי הקהילה: 'ילמדני מר, קהילה קטנה ועניה כזו שלכם, מה צורך יש לה בארבעה רבנים?' החזיר לו החשוב: 'ומה צורך יש לו לקב"ה באלף אלפי מלאכים? וכי לא די לו בפחות? אלא הואיל ואין הוא מפרנסם, מה איכפת לו אפילו אם יהיו רבי רבבות?...'"

שיעור 6: "לפני העדה למבחן"

הרב אליהו מאיר פייבלזון, ליטא ראשית מאה 20

"עתה 'הדרוש' נעשה לראש פנת הרבנות, ואדם המעלה באמת אם אין לו לשון למודים לדבר בשער, אחת דתו בעיירות שונות להדחות מפני אדם קטן, ויש לפעמים אשר איש אשר אין בו לא תורה ולא יראת שמים ולא מעשים טובים ולא מדות טובות אך שפתים דולקים ולב רע יש לו מלומד הוא בפרק שירה וכיצד מרקדין - הוא מנצח את אלה אשר קטנם עבה ממתניו בתורה... ובמה? בקול השירים אשר תחת הסיר הנפוח, הלוקח לבבות האנשים הפשוטים שהם רוב מנין העיר!... כן המנהג בעירות רבות כי עיקר בחינת הרב היא במקצוע הדרוש - ומי אינו מבין בדרוש?"

הרב משה הורוויץ, ליטא מאה 19

"מוקירי התורה חושבים להם לאי כבוד ולחרפה לשמוע דברים מהאיש הנושא דברים חיים מעל הבמה, עד שגם האנשים שידיעתם בתורה במקצוע ההלכה מוטלת בספק גדול אצל מכיריהם, חושבים להם לאמצעי גדול לבצר את האמונה בם שהם בין הלומדים יתחשבו, לבלי ללכת לשמוע דרשנים ומטיפים, ובזה תגבר האמונה שגם הם על מפלגת הלומדים ימנעו... ולכן בבא איזה רב להשמיע דבריו מעל הבמה יבואו לשמוע דבריו אך אנשים גסים, אנשים מן השוק... והרב המטיף הזה לבו יכאב עליו בראותו למי הוא עמל".

הרב יצחק רבינוביץ', צ'נסטוחובה [פולין] 1859

"בעמדי לפני העדה למבחן"

"הנני באתרא דלא ידעי אותי ואת משפטי. נקרא נקראתי לכם לבוא ללמד דעת את העם. הנה לפעמים יעמוד מוכיח בשער ללמד אורחות חיים... ולפעמים להיפך יעמוד בראש הומיות להראות את כחו בתורה וחכמה לעיני קהל רב... יש בכם בעלי תורה וחכמה הבאים לא לשמוע רק לשפוט שפוט... ויש ענווים ותמימים אשר חפצים לשמוע דבר ה' ממי שאמרו... אך בתוך קהל גדול לא ימלט שלא יימצא גם רע עין אחד אשר דעותיו שונות ותואנה הם מבקשים... והנה כבר אמרו חז"ל צריך אדם להיות נוטל משל לומר פרקו או אגדתו או מדרשו בשעה שהוא מבקש לאמרם בצבור... אמר ר' אחא: מן האלהים אתה למד, כשבקש לומר תורה לישראל אמרה ארבע פעמים בינו לבין עצמו עד שלא אמרה לישראל... על כן בעמדי היום לפניכם אחי ורבותי, להגיד לכם פלפולי הלכות ודרוש, כבר ראיתי חובתי לסדר אמרי כפי יכולתי".

"דרוש שני – לעשרת השבת"

"אחי ורבותי, הן הוגד לי כי הדברים שדרשתי אתמול מצאו חן בעיני חכמי התורה אשר בקרבכם, אבל העם יאמרו הן הראנו האיש הזה את כבודו ואת גדלו בחריפות ופלפולי הלכות ואגדות, ומה אהני לן? הן קרבו הימים הנוראים לבוא, והעם מבקשים להעיר לבבם בתוכחת מוסר, לקרבם לאביהם שבשמים, והוא לכבוד עצמו הוא דורש! ובאמת, היטיבו אשר דיברו... אך לו חכמו ישכילו זאת, כי אין לאיש הבא מרחוק להתחיל בתוכחות מוסר... ואין כבוד הציבור ליטול מוסר מכל הרוצה ליטול את השם, על כן הדרוש הראשון לכבוד עצמו הוא באמת לכבוד הציבור, והיום הנני למלאת משאלותיכם ואקווה כי תקיימו בי חזרו והודו למאמרות הראשונות".

"מכתב רבנות" לרב אליהו רונולר, קאליש [פולין] 1840

"הננו להודיע את כבודו הרם כי זה תמול נועדנו עשרה אנשים הנבחרים מכל העדה בהסכם ובעצה אחת לבחור את כבודו לעטרהו בכתר הרבנות פה קהילתנו ולהיות לנו לרב ולמורה... והננו מזרזים את כבוד הרב שיחי... לשום לדרך פעמיו... והיה בהגיעו מכתבנו זה, נא מאת כבודו הרם למהר חיש תשובתו הטהורה כי יקבל עול המשרה על שכמו... וכבודו הרם ידע כי כתב הרבנות אל כבודו הרם לא יחסר ולא יגרע מכתב הרבנות אשר ניתן אז להגאון מהר"ש איגר... הננו מקוים כי יהיה גם לכת"ר ברווח".

"כתב רבנות" לרב יצחק משה פרלס, אייזנשטט 1822

- א - שמונה זהובים לשבוע מידי גזבר הקהילה / בחודשים ניסן ותשרי - שכר כפול
- ב - בסוף השנה תוספת שכר של שבועיים
- ג - נדבות פורים וראש השנה / דמי רח"ש [רב, חזן, שמש] / דמי "סמיכה"
- ד - דמי "תנאים" / דמי שיפוט, גיטין וחליצה
- ה - תשלום בכל מקרה של מכירת נדל"ן או מקומות בבית הכנסת
- ו - תשלום עבור פקוח על הבחירות בקהילה
- ז - מצות לפסח / ארבעת המינים
- ח - פטור מתשלום עבור שחיטת עופות
- ט - הקהילה תחזיק ישיבה של עשרה בחורים
- י - דיור / חומרי חימום
- כ - מקומות בבית הכנסת לרב ולרבנית / עליות לתורה בשבתות וחגים
- ל - משך המינוי - שלוש שנים. אם ירצה לעזוב בתוך שלוש שנים עליו להשיב את כל ההוצאות שהוציאה הקהילה מעת שליחת כתב המינוי עד בואו למקום.

בהתאסף ראשי עם יחד קהל עדת ישורון כל איש ישראל מעדתנו קהילה הקדושה פרוזינא יצ"ן, באסיפה רבה הסכמנו כולנו לדעה אחת, מסכמת והחלטית לקבל עלינו לרב ואב"ד ור"מ ומ"ץ לעדתנו הקדושה את כבוד הרב הגאון מו"ה שאול זעליג נ"י הכהן בהרב הגאון מ' מאיר הכהן ז"ל את כת"ה מכתירים אנחנו הח"מ בכתר הרבנות בכל כבוד הראוי לגדול כמותו ושהי' הוא לבדו בידו המשרה לנהל ולהשקות עדריו עדרי צאן קדושים בקהילתנו פרוזין מבחר תורתו הרמה ועלינו לקחת לקח מפיו ככל אשר יורנו כאשר ישאל איש באורים על פיו יצאו ועל פיו יבואו באופן אשר חלילה לשום אדם מבני עירנו להמרות עיני כבודו בשום דבר מקטן ועד גדול, הן הנדרש על פי ד"ת הקדושה והן משום הנהגה קלה הנדרש להנהגת הרב לפקח בצרכי עירנו, לא נסור מן הדבר אשר יגיד לנו ימין ושמאל ככל חוקותיו ומשפטיו, וכתב הלז ניתן להרב הגאון למז"ט ולהצלחה מאיתנו הח"מ **על משך שלשה שנים** מהיום דלמטה.

ואלו הן הפרטים:

- א. השכירות יקבל מדי שבוע בשבוע חמשה רובל כסף מזומן לבד דירה מרווחת ועצים דהסקה כפי מדת הצורך, **ולעשות לכסף מוצא להנ"ל** ביד נאמן בלתי עכוב בעהש"י.
- ב. הרשות נתונה מאתנו שיהיה הרב מופנה לצרכי העיר עד חצות היום ללמד בבית המ"ד שעור קבוע בכל יום.
- ג. הרב מחויב לדרוש בכל שבת הגדול ושבת תשובה בקביעות, ולבד זה איזה שבתות אשר יבחר הרב שיחי'.
- ד. הרח"ש מהחתונות אשר יהי' בעירנו למז"ט יקבל הרב מחצה, ובאם שתהי' הכלה מפה והחתונה תהי' בעיר אחרת אזי יקבל הרב מחצה מהסך האמור.
- ה. שכר פסקי דינים שייך מחצה להרב, ומחצה השני להדיינים הקבועים, ומגיטין כפי ראות עיני הרב שיחי'.
- ו. הסנדק הראשון בכל חודש שייך להרב.
- ז. סידורי קידושין אצל החופה שייך להרב, ובידו לנדב לכל מי שירצה.

כל הנ"ל נעשה עפ"י הסכם הכלל בהסכמה מוחלטת בלבבות שלימות בנפשות חפיצות כולנו כאחד בלי שום פירוש לבבות ודעות חלוקות ככל מעשה קהל ובחדר הקהל ולראי' באנו עה"ח יום ג' י"ח חשוון שנת תרתי"א לפ"ק פה ק"ק פרוזין.

שיעור 7: "עבודת אב"ד"

הרב חיים ירמיהו פלנסברג, ליטא מאה 19

"הרב הוא עמוס משא לעייפה, להורות בכל חלקי ההוראה, אשר בכל יום יש לו שאלות שונות למאות כי יבא העם לדרוש את תורת האלהים. וכי יבואו אליו אנשי עדתו לעשות שלום אמת ביניהם, או כי יבואו לפניו דברי ריבות איש ואשתו לעשות שלום או כריתות, ולפעמים יתראו גם אינם בני ברית להשליך יתבם על הרב התלמודי לעשות שלום ביניהם, על הרב מוטל לשמוע אל כלם, ונוסף לזה עליו לדרוש לעם בכמה פרקים בשנה כל מקום לפי מנהגו להורות את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון ליראה את ה' ומלך כל הימים. שלוש משמרות חלוקות: מורה, עושה שלום ומטיף, חוברו יחדיו על שכם הרב אשר רובם המה תשושי כח מרוב תושיה המתשת כוחו של אדם, וביותר בלמדם מתוך הדחק".

הרב אליהו מאיר פייבלזון

"שם בעיר קטנה ודלה יושב הרב. בבוקר, אחרי התפילה, מגיד פרק משניות; בין מנחה למעריב - "חיי אדם"; אחרי תפילת מעריב - שיעור גמרא". בשבת - פרשה ודרוש; ובכל הימים פוסק שאלות משאלות שונות, באיסור והיתר, בין דם לדם, בין דין לדין, והוא רוח החיים בכל ה"חברות", כל מילי דמתא עליו רמיה. הרב יושב בחדר, ואחרי עמלו ויגיעו בשאלת הריאה שש שעות, והנה אשה קשת רוח מתפרצת פתאום: אהה רבי, הושיעה נא!"

הרב משולם ראטה, אוקראינה ראשית מאה 20

"הרב אב"ד משועבד לקהלה בכל גופו ונפשו כל הימים לרבות הלילות, באין תקנות וסדרים ישרים ונכונים... ובכל עת ובכל שעה הרשות נתונה לכל איש ואיש לבוא לחדרו ולהפריעו מלימודו ולהטרידו כרצונו... מאז באתי הנה לא אוכל בכל אומץ רצוני לדחות מעלי את האנשים והטרדות והמניעות והביטולים המעכבים ומבטלים ומפריעים אותי".

הרב יהושע לאנג, פולין מאה 19

"והנה ימים כבירים חלפו, כי הרבה טרדות כתרוני מעת אשר יצאתי מעיר מולדתי כשנים עשרה שנה לעבוד עבודת עבד... ועמוס עלי עול העבודה בטרדות וסיבות שונות... אולם נפשי עלי תשתוחח, לבי יהמה בקרבי לאמר מה לך נרדם, למה נחבאת לברוח, מעט נכאת ומעט צרי יש אתך הוציאם מאוצרותיך... כן תקווית כי גם עתה לא אבוש כי יעלו בכרמי חברי ורעי כערכי... לזאת הרהבתי בנפשי עוז... חצני נערתי ומתני חגרתי להוציא ציצים ופרחים".

הרב משולם ראטה, אוקראינה ראשית מאה 20

"הנני דורש פלפולי הלכה ודרושי אגדה, ולבי בל עמי פעמים רבות אשר ידעתי כי לא יתכנו דברי לפי דרך ההגיון והבקורת האמיתית והשכל הבריא, אבל אני נאלץ לערוך את דרשותיי לפי רוח השומעים לעשות להם מטעמים כאשר יאהבו לפי הטעם הישן ובאופן זה ינעמו דברי לחכם ואפיק רצון מאנשי קהילת... ורוחי יתמרמר בקרבי על אשר כליתי לריק כחי לעלות על הררי החידוד ולעופף על גבעות החריפות ונפשי יודעת מאד כי לא כאלה חלק תורת אמת".

הרב יחזקאל אברמסקי, רוסיה הלבנה
ראשית מאה 20

"בימינו דרשות הרבנים נושאות עליהם חותם תוכנית של נאומים פרלמנטריים, מלים בעלמא, כי כל מי שמדברותיו אין להן אחיזה בתורה שבעל פה ופורחות באוויר הרי זה משובח בעיני ההמון, ואם ינסה לפעמים איזה רב זקן אשר מעשי אבותיו עוד בידו לדרוש בהלכות הפסח מעל הבימה ב'שבת הגדול' כמה שנהגו בנידון זה אלה שקדמו לו, מיד מתחמקים קהל שומעיו אחד אחד, ושומע אין לו זולת חזן בית הכנסת הנשאר על עמדתו מפני יראת הכבוד. בזמן הזה אין איש מפריע את מנוחתו של הרב בתירוץ נאה או בקושיא הצריכה עיון".

אילו הם שמות הרבנים הגאונים זצ"ל (פי' ישיבה האהל ביהמ"ד), שתרומתם מתכנסים
עם הגאון האביר "יצחק אייזיק זצ"ל משאול

בספר "עשרת יצחק"

הרב הגאון יר	אברהם אביעזר זצ"ל
הרב הגאון ר	אברהם שמשון מייז'ל זצ"ל מקראקא
הרב הגאון ר	ארי' דוד זצ"ל
הרב הגאון ר	אלכסנדר קטר זצ"ל
הרב הגאון ר	אברהם פגל זצ"ל
הרב הגאון ר	בנימין זצ"ל
הרב הגאון ר	הרשקאס קריתים זצ"ל
הרב הגאון ר	זלמן זצ"ל
הרב הגאון ר	זאב ואהרן זצ"ל
הרב הגאון ר	חיים אבאמנוביטש זצ"ל
הרב הגאון ר	חיים זצ"ל
הרב הגאון ר	חיים זצ"ל
הרב הגאון ר	חיים זצ"ל
הרב הגאון ר	חיים זצ"ל
הרב הגאון ר	יצחק אהרן זצ"ל
הרב הגאון ר	יצחק יצחק יבדלר זצ"ל
הרב הגאון ר	יצחק סאד זצ"ל
הרב הגאון ר	יצחק זצ"ל
הרב הגאון ר	יצחק זצ"ל
הרב הגאון ר	משה אבא ברודע זצ"ל בדר
הרב הגאון ר	מייז'ל זצ"ל
הרב הגאון ר	צבי יודא זצ"ל
הרב הגאון ר	דניאל זצ"ל
הרב הגאון ר	שבי' יפה זצ"ל
הרב הגאון ר	שמשון זצ"ל
הרב הגאון ר	שניאור זלמן זצ"ל
הרב הגאון ר	שניאור זצ"ל
הרב הגאון ר	שניאור זצ"ל
הרב הגאון ר	שלום זצ"ל
הרב הגאון ר	שלום זצ"ל
הרב הגאון ר	שמואל רטנוביטש זצ"ל

דבר זה נחשב כהמשל דורשים ישיבה שיתחברו לו ויפזרו בספר

שיעור 8: "כל תקיף וחצוף"

פולין 1870

"המחלוקת תאכל בכל פה בערי פולין, ואין לך עיר כמעט שלא תהיה שם מחלוקת בין הרב והשו"ב [שוחט ובודק], מחלוקת שהיא לא לשם שמים, כי אם לקנתר ולקפח פרנסה. הרב יחפוץ להעביר את השוחט ממקומו, והשוחט יתן דופי בהרב, וכל אחד ואחד מהם ימצא עוזרים להפיח את האש והיה ללפיד בוער עד שאין כל סדר ומשטר ישר. בעיר מגורי תאכל האש הזאת זה תשע שנים, ונצו גם נעו העם ביחד מחזיקי הרב ומחזיקי השוחט".

הרב משה נחום ירושלימסקי, פולין 1894

"על דבר שאלתם בדבר סדר הבדיקה בקהילתם שהאברך שחט ובדק מאדר ראשון עד אחר חג הפסח חמשים וששה שוורים ופרות, ולא היה שום טריפה ואפילו שאלה אחת לא היה... והשו"ב השני שחט ובדק בשאר היאטקיס [איטליזים] במשך הנ"ל לערך שלושים ושמונה שוורים ובהמות והיו שני טריפות על הריאה ושלושה טריפות מהכבד... ודבר הידוע לכל, וכן שמעתי מכמה רבנים ושובי"ם מומחים במדינותינו ומחוזי פולין וח"ל, כי פחות מחמישה ועשרים פריצענט טרפות למאה אינו באפשרי להיות בשום אופן בעולם. אם כן אותם השובי"ם אינם נאמנים לנו".

הרב מאיר קצנלנבוגן [מהר"ם פדובה], איטליה מאה 16

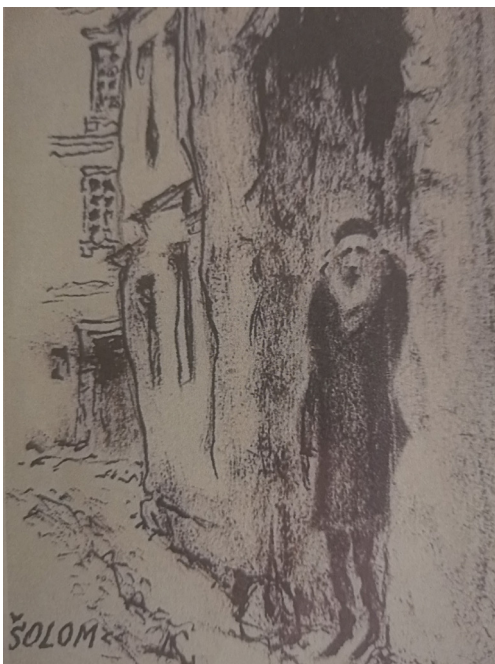
"עוד רעה רבה ראיתי שבר בי רב דחד יומא הנסמך היום תיכף לסמיכה יברך עצמו בקול גדול ונוטל מקל ורצועה בידו ומטפל בגיטין ואינו נושא פנים למורים אחרים אשר בעיר שהם זקנים ובעלי הוראה... יניחו ההוראות לזקנים הרגילים להורות והם יראו ויבינו עד ימלאו ימיהם".

פרטי-כל מאספה הכללית של הרבנים בפולין, 1926

בימים האחרונים הננו עדים בהרבה עיירות קטנות למחזה מוזר של קבלת דיינים ומוצי"ם במקום שאין כל צורך בהם. די לו לרב בעדתו שיחליט איזה החלטה או שיעשה איזה מעשה שלא ימצא חן בעיני חוג קטן שבעדתו, עד שתיכף יתעוררו אלה הבלתי שבעים רצון לקחת להם דיין חדש, כדי למרות את פי רבם ולשום לו צרה ומתחרה על כל צעד ושעל, והמקרים האלה שכיחים ומצוים אף במקומות כאלה שאין יד הקהלה משגת אף לשלם לרב אחד את משכורתו הדלה הקבועה לו".

שאוולי [ליטא] 1867

"זה זמן כביר פרצה מחלוקת גדולה בעירנו בין הרב ובין שלשת הדיינים, בראשונה אמרה העדה אך זה חלי ואשאנו, אפס חמש שנים חלפו ואש מתלקחת ביניהם... הרב מטמא והדיינים מטהרים, הרב מכשיר והדיינים פוסלים, הרב צועק הדיינים מאכילים טרפות, והדיינים טוענים כי אם רחבה דעת הרב בים התלמוד איננו מורגל בהלכות ושאלות על כן יוציא משפט מעוקל, יום אחד מתהללים הדיינים שהרב טועה בהלכה, ולמחר מתעורר הרב כארי מסבכו על הדיינים להוכיח כי שאלות ותשובות בעיניהם לא ראו... לרגלי המחלוקת הזאת חלק לבב אנשי העדה, אלופי עירנו פזרו כמה מאות רובל-כסף, שלחו ויביאו את הרבנים מזאגער ומראסיין ויבקשום לעשות שלום בין הרב ובין הדיינים, לשווא עמלו הרבנים האלה לסול מסילה אל השלום, ניערו ידיהם ורגליהם מן הרב ומן הדיינים ואיש איש לדרכו פנה".

"כל תקיף או חצוף יוכל להזיק להרב ולירד עמו עד לחיו, כאשר נראה בהרבה קהלות בארצנו קטנות עם גדולות, אשר הרבנים יושבים שם אל עקרבים מפני איזה יחידים המתנגדים להם, מפני שלא עשו כרצונם באיזה ענין פרטי או כללי, או שלא זכה אצל הרב בד"ת או שאר ענינים כאלה, בשביל קנאה וכבוד ותחרות, ומפני זה הרבנים מתייראים להתעסק בצרכי הציבור כי הלא אי אפשר לצאת ידי כל הדעות. ומפני מצבו החומרי שאיננו בטוח הוא תלוי בהם ומוראם נגד פניו. אם ירצה הרב להביא סדר בענין החינוך וה"מלמדים", אשר לא כל הרוצה ליטול את השם "מלמד" יבוא ויטול, וכל בור וחנווני שירד מנכסיו יבוא וילמד, מה יעשה והקנדיט ל"מלמד" הוא קרובו של פלוני ופלוני התקיפים והעשירים ולא ינקו את הרב אם יקפח את פרנסתו".

הרב אברהם זקהיים, ליטא מאה 19

"וגם אין להרב על פי רוב השפעה חומרית ורוחנית על אבות התלמידים שישמעו בקולו... וכל זה הוא כאין לעומת הצרות הרבות והרעות המתרגשות ובאות על הרב אם יעיז להציל עשוק מיד עושקו, אשר על פי רוב הם התקיפים ואנשי זרוע, ומי שפוגע באחד מהם כאילו פגע בערוד או בארי ונחש ושוב אין לו תקנה כמכת פרדה לבנה ו'מצוה' לרדפו וצערו עד מקום שידם מגעת, ובעירם כחם גדול ובפרט להזיק להרב. ועוד הרבה כאלו בכל עניני הצבור כאשר נראה בכל קהלות ישראל כידוע לכל".

סורוקי [בסרביה], סוף מאה 19

"מצב הרבנות בעירנו מאז ומקדם היה רע מאד, רבני עירנו היו ללעג ולקלס, וכל איש נבזה וחדל אישים השתרר עליהם גם השתרר, וכל ימי חייהם היו רעים ויסבלו מחסור נורא ויהיו לבוז ולחרפה. כאשר הביאו הנה את הרב מקופין לשבת על כסא הרבנות "כבדוהו" בעת הסעודה השלישית בשבת בנבלת כלב מת אשר שמו על השלחן דרך חלון ביתו; וכאשר בא הנה הרב הצדיק מקרוטי אכלו קורצא בי מלכא וכדרך המלך גורש מזה בחרפה ובוז; וכאשר היה הרב ר' נחום חריף המוציא והמביא בעיר הוציאו אותו ערב שבת עם חשכה מביתו במקלו ותרמילו; והמו"ץ ר' זלמינא אשר יצק מים על יד ר' נחום הנ"ל גווע 'שבע פעמים ביום' ברעב ובכפף".

פליסקוב [אוקראינה] 1886

"בערי מושב אחינו בני ישראל, ומה גם בעיירות הקטנות, מוכרחים הרבנים לראות עמל ואוון ביעקב ולשום בעפר פיהם. כי אם ינסה אחד מהם דבר אל החיה האיומה, בעלת ראשים הרבה אשר בשם "המון" תקרא, אז בוז וחרפה גורלו, ולפעמים ירדו עמו לחייו על אשר נועז להעיר למוסר אזנם לבלי יחללו את הקדש. כי פרוע ההמון, פרוע לשמצה בהנהגותיו בבתי מקדש מעט, דבר זה הוא מהדברים שאינם צריכים ראיה".

הרב יוסף גוטמן, גרישינא 1914

"בעלי הלוקסוס והתאוה לא יתנו כסף להחזיק רב בעיירתם הקטנה ונמוקם איתם: אין בו ברב לא תענוג ולא תועלת, השו"ב הוא בעיניהם בריה שעושה ואוכלת, והרב - בריה שאוכלת ואינה עושה, רק סיבה לחכוכים ומחלוקות".

שיעור 9: "לחם לפי הרב"

"חריפי וולוז'ין היו אופרים: רצונך שתזכה לרבנות? תן דעתך שתצטייד כהלכה. הרב"ם לא יספיק לך 'לחם פשנה', ואפילו אם תהיה 'פגיד פשנה' תהא זקוק גם 'לכסף פשנה'".

"יפה עניות לרב"

ליטא 1885

"במודעות הדבוקות על כתלי בתי התפילה בעירנו מהרב דפה, הוא מתחנן ומבקש על נפשו כעני בפתח לחוס ולחמול עליו לבלי יגווע ברעב הוא ונפשות ביתו"

מיכה יוסף ברדיצ'בסקי

"הנני בן רב, ובן בנו של רב, איך אשא ראשי בראותי דלותם ועניותם, כי המה לוחמים מלחמת הלחם ככל העם. רוב הרבנים הם עניים ואביונים וחשובים כמתים"

הרב אליהו דוד רבינוביץ'-תאומים

"לי הציק מחסור השכירות מאד, עד כי בעת שנקטף בני בלא עת, לא היה לי גם לשלם שכר הרופא... ולב בני העיר חזק משמיר, אזניהם כבדה משמוע, ועיניהם העלימו ממני... החילונו לסבול גם דוחק הדירה, מלבד לחץ הכסף, וחדר מיוחד לי ולרעייתי לא היה, בחדר הסמוך לחדר הספרים עמדה מטת זוגתי ואני שכבתי על כסאות בחדר הספרים, ובתי הצעירה החלה לסבול קור וחום לאשר לא היה לה בגד כראוי מפני מצבי הדל"

הרב ישעיהו רייכר, רומניה 1902

"כי מה חיי הרב? חיי עוני וצער, כמטרה הוא לחץ לכל נער ובער, מיד בעלי חצים היה לבז ולמשיסה, לא יפיץ אש דתו ולא ירבה חזון, פת חרבה סעודתו רזון במזון, ולחם חקו מחייתו - השאור שבעיסה".

ליטא 1904

"המנהג הנהוג בין רבני ערי המצער מזמן לזמן, וביחוד בהגיע אחת מבנותיהם לפרקה, לנוד על העירות הקרובות לעיר מושבם ולאסוף נדבות. ראוי לראות פעם אחת במחזה הרב הבא לאיזו עיר ודופק על פתחי נדיבים בבקשה לאסוף למענו איזה סכום והנדחה בכל פעם בלך ושוב ונוסע מהעיר ההיא כלעומת שבא... מותנה הוא המנהג הנזכר מתנאי מצב הרבנים אצלנו בערי המצער בכלל אשר על פיהם אין שכר נקוב ממקור נאמן לרבנים ורק על ההכנסות המקריות יחיו, באופן שההכנסות הצדדיות והטפלות נעשות להם לעיקריות. ומנין איפוא יהיה לחמם נמצא אם לא יחזרו על העירות?".

ליטא 1869

"הרבנים ומורי הצדק תלויים בחפץ הגביר, או הנגיד, והיה כי יעשן למשל אף גביר אחד על הרב מהעדה על אשר לא חלק לו כבוד מנה אחת אפים או התגר לדעתו המשובשת בתקנותיו וחשב עליו מזימות להורידו מכסאו על לא עוול בכפו, ובתחבולות יעשה אתו מלחמה לרדפו חנם, ונגע במקורי הכסף אשר ממנו יקבל הרב את שכר עבודתו את העדה. עד כי ישוב מדרכו והחזיק בכנף הגביר ושב ורפא לו".

הרב נחום גרינהויז, ליטא מאה 19

"הרבנים מתבזים בעת בואם לשרת בקדש בהחניפם לכל פוחז וריק, בור עז פנים, למען אשר יתן את הסכמתו עליו לקחת אותו לרב בעירו. ואם לא יתפייס בחנופה, יתרפס לו ברצי כסף... כאשר יפול דבר בעיר, מריבה וסכסוך בין איש לרעהו, ונגשו אל הרב ושפטם, אז אוי לו להרב מהאיש אשר יצא חייב בדינו, ובעזותו ורוב קצפו ישפיל את כבוד הרב ותורתו, ושטף את יסודות כלכלת הרב ופרנסתו.

הרב אהרן משה טויבש, אוקראינה אמצע מאה 19

"רב אחד התקבל בעיר אחת נגד שכר קצוב מכל בהמה והשו"ב קבלו עליהם בשבועה חמורה שמידם יתנו לו המקצב, והוסיפו שאם לא ישלמו פרס הקצוב יהיה שחיתתם כנבילה. והשו"ב עברו ולא נתנו, ומענה בפיהם שהברירה בידם ליתן מתי שירצו השכר מכל בהמה שהרי לא קבעו זמן".

רוסיה הלבנה 1886

"נפלגה העיר לשתי מפלגות וירבו בה הסכסוכים והמריבות. אז קמו בעלי המלאכות ויבטלו את 'מכס הנרות', אך בעלי-הבתים עם הדיינים לא ישבו גם הם בעצלתיים, הרב עמד מלפסוק שאלות בדיני איסור והיתר, והדיינים עזבו את כסאותיהם למשפט, ותהי מהומה ומבוכה בין העם".

הרב אליהו דוד רבינוביץ'-תאומים, ליטא סוף מאה 19

"אף כי היה הדבר קשה עלי כנטל החול, אבל ההכרח אלצני לשמוע לעצה זו, וגדולים וטובים ממני בתורה ומעשים טובים וגם רבנים עשירים מעשים בכל יום שעושים כן, ובכל זאת לא הרהבתי לעשות כן אז בעצמי עד ששאלתי לזקן גדולי הדור הגאון מקאוונא [הרב יצחק אלחנן ספקטור] והשיבני שאין בזה שום חשש איסור וגם הוא עשה כן, וכן נהוג בכל תפוצות ישראל".

ויטבסק [רוסיה הלבנה], 1892

"ויהי כראות הרבנים כי כלתה אליהם הרעה, כי אין איש שם על לב להשתדל למענם, ויחדלו להורות שאלות בדיני טריפה לטבחי העיר ויסירו את השגחתם מהם, וגם הדביקו מודעות בכל בתי התפילה להודיע הדבר ברבים למען ידעו החרדים לדבר ה' להזהר מחשש איסור טריפה. אז התעוררו אנשי העיר להתאסף אספה להמתיק סוד למצוא איזה מקור לשכירות הרבנים. אבל מה היתה תוצאת האספה? כלעמית שבאו כן הלכו ומאומה לא העלו בידם... הקצבים דופקים יום יום על דלתי הרבנים בשאלותיהם אך אין עונה להם... ותהי צעקה בעיר: מי יאכילנו בשר כשר?"

ליטא, סוף מאה 19

"גווע וימת בעירנו כבוד הרב הגאון יהושע יוסף פרייל... מודיעים אנו ומגלים צערנו ברבים כי אשתו האלמנה וששת בניה אשר ילדה לו, רובם קטנים, נשארו אחריו בחוסר כל... הננו מפרסמים לפני כל אחינו בני ישראל כי יתעוררו לעשות חסד עם אלמנתו ויתומיו".

רוסיה הלבנה 1896

"במות עלינו רבנו נתנו בני עירנו תעודה לאשתו אשר בה התחייבו לתת לה למחייתה שלשה רובל-כסף לשבוע למשך שנתיים ימים, גם ערכו חשבון הכסף המגיע לאשת הרב עבור שכר חצי השנה האחרונה ויעלו לסכום מאות רובל-כסף. זה חמש שנים היא תובעת את הכסף המגיע לה, ואחרי עמל רב עלה בידה לגבות רק ששים רובל-כסף... ומה נורא היה המחזה בבוא אשה זקנה בשבתות ובמועדים אל אחד מבתי המדרש לעכב את הקריאה, ואין איש שם לב לדבריה... בימים האחרונים הגישה הרבנית הזקנה כתב בקשה בלשכת שופט השלום בעירנו".

שיעור 10: "העדר הרב הוא ההווה"

הרב אליהו מאיר פייבלזון

"אלם שלא זכה בדיון, תקיף שלא נעשה כעצתו בענייני העיר, מאיימים כי יבוא יום הפקודה ואראה את הרב מי אני ומה אני! אסתום מקור מחייתו ומחיית משפחתו... הכריח את הרב דמתא לעזוב את העיר מבלי משרת רבנות אחרת, והרב המפורסם הזה הוכרח רוב הימים לנדוד ללחם"

"הרב החופ"ק"

"על כן נהגו הרבנים סלסול בעצמם לציין שמם בחתימתם בשם עירם, בנוסח 'חונה פה ק'ק'...', והלשון הזאת יש להבין הוראתה שמתעודת הרב אך לחון ולנוח ולהנפש בעירו וללכת הלאה, מעין תחנות אנשי צבא שחונים במקום שבאו והולכים הלאה".

הרב לוי יצחק טלשבסקי, אוקראינה סוף מאה 19

"בא אליו כתב רבנות מאת מושבה אחת בפלך יעקאטרינאסלאוו וישם משכנו שם. אז קראוהו לרב ביעקאטרינאסלאוו בחבל העיר, הנקרא 'בתי החרשת'. אבל מפני הריב והמצה ששררו שם וגרמו לסבות בלתי הגונות, העתיק מושבו ויקבל משרת רבנות ביוזעווא פלך הנ"ל, בהיותו ירא אלקים וחרד על דבריו באמת לא יכל לשבת בתור רב ולראות און ולא להתבונן, לראות איך יעברו בזדון על חקי התורה אנשים שהננו סומכים על כשרותם בנוגע למאכלנו ומשתנו, והאנשים האלה היו מתקיפי העיר ויקירי קרתא וירב בם והם מררוהו רדפוהו ויגזלו מנוחתו, עד כי קצה נפשו בם. אז קבל משרת רבנות במושבה אחת גדולה בפלך חערסאן. המושבה הזאת מצוינת במריבותיה השוררות בה תמיד והרב כשכיר הקהל הוא המטרה לחציהם ולא יכל לשבת בה ויעזבנה. אז קצה נפשו במשרת הרבנות... אז קראוהו בני עיירת מגורי ילדותו אוורעוויטש למלאות מקום רבו שנפטר. אבל באשר החלו בני ביתו להתרבות ומשכרתם לא הספיקה לו די מחיתו, קבל משרת רבנות בזוראוויץ ומשם נקרא לנאסאווקא פלך צערניגאוו לשרת במשרת רב בתוכם, פה בא הקץ לנדודיו".

ליטא 1872

"הקהילות המעטירות המצוינות בחכמים גבירים ואפרתים, אשר עיני כל ישראל אליהן נשואות... אין להן רב אחד עומד בראש בכתרה של הרבנות, כמו ווילנא, הורודנה, מינסק, ז'יטומיר, ברדיצ'ב, ומסתפקים רק במורי-צדק אשר הנהגתם מוגבלת רק על דיני איסור והיתר".

פולין, 1914

"שוטטו במחנה ישראל וראיתם בפלכים רבים ובגלילות ידועים קהילות המונות בתוכן משפחות ישראל למאות, באין מורה ומנהל תלמיד חכם אמיתי שהגיע להוראה, ורק איזה שוחט נוהג בהם".

אוקראינה, 1890

"לא מיהרו בני עירנו להלוך בגדולות ונפלאות ולא יצאו השלוחים עם צרור כסף העדה לבקש להם אחד מן הרבנים הגאונים אשר בארץ המה, לשים משרת הרב על שכמו, אחרי כי נוכחו לדעת כי העדר הרב הוא ההויה והקיום הוא ההפסד. הן רבים מהרבנים בערים הקטנות בימים האלה מלבד אשר לא ירימו קרן עמם בכבוד, עוד יסכסכו מפלגה במפלגה ולרפא הצולעה ולאסוף הנדחה ולבנות ההרוס קצרה ידם, ומה להם להרכיב אלוף לראשם אשר בגאוותו וגאונו יפסע על ראשי העם בעוד ידיו לא תעשינה תושיה? על כן גמרו אומר למנות אך מורה הוראה באיסור והיתר, ובעסקי הקהל לא עליו המלאכה לגמור".

הרב ישראל הכהן [ה"חפץ חיים"], ראדין [רוסיה הלבנה]

"ומזה יראה האדם גודל החיוב על כל עיר לשכור להם רב שיורה להם במצוות התורה ומשפטיה איך להתנהג, ולא יהיו כעוורים המגשיים באפילה... ומזה ימלאו רתת ופחד איזה מהעיירות שאין להם רב בעירם... ועוון גדול הוא... הלא צריכין לאיש מורה-צדק שיורה להם דיני שבת ויום טוב והלכות פסח ודיני טבילת מקוה וכל פרטי הלכות נדה ושאר דיני תורתנו הקדושה אשר יעשה אותם האדם וחי בהם... וסוף דבר הוא שעל ידי זה הולכת העיר מדחי לדחי, שאין להם מורה ומנהיג בדרכי ה' ובאים על ידי זה לידי חילול שבת ויום טוב ואכילת חשש חמץ חס ושלום, ומי יודע עוד כמה איסורים מחייבי כריתות חס ושלום".

קהילות ללא רב

בריסק	1840-1837
ביאליסטוק	1883-1879
לומז'ה	1914-1910
צ'רנוביץ	1926-1922
קאליש	1835-1831
טלז	1863-1858
וילקובישק	1903-1896
וילקומיר	1873-1866
דובנה	1735-1728
שאוולי	1861-1853
פינסק	1801-1793
ויטבסק	1887-1878
פוזנאן	1815-1806
ראדום	1868-1855
צ'נסטוחובה	1887-1869
קרמנצ'וג	1898-1874
קשינב	1908-1838
סלונים	1853-1844 / 1835-1822
מינסק	1883-1861 / 1835-1822
וילנה	סוף מאה 18 – 1941

"אל תקרב הלום!"

הרב יהודה ליב גרויבארט

"איש ישר! אל תקרב הלום. אל תתן לרבנות חילך. ברח לך מזה. היה לבעל מלאכה או רוכל, אם מעט ואם הרבה תאכל לחמך יגיע כפיך במנוחה. אל תדאג דאגת רבים. אל תהי חבור עצבים. היה מובלע בין אנשים, רואה ואינו נראה. את ה' תירא ולא תשנא את הבריות".